

Vastuolulise käitumise keeld kahjukindlustuses

1. Sissejuhatus

Lepingu sõlmimisel püüavad pooled tagada, et nende edasine tegevus õiguste teostamisel ja kohustuste täitmisel oleks selgelt reguleeritud ning saavutataks kindel majanduslik tulemus. See kehtib ka kindlustuslepingu kohta: kindlustusvõtja kohustub kindlatel tähtaegadel tasuma kindlas suuruses kindlustusmakseid ja käituma teatud viisil, vastutasuks loodab ta saada kindlustusandjalt kindlustuskaitse lepingus loetletud kindlustusriskide eest. Ühtede kindlustusvõtjate jaoks on kindlustuskaitse olemasolu vastaval tegevusalal tegutsemise kohustuslikuks eelduseks (nt pankrotihaldurid, advokaadid jmt). Teised lähtuvad kindlustuslepingu soetamisel oma vara kaitse kaalutlustest. Kuid nii esimestel kui ka teistel on tähtis teada, et konkreet- sel ajahetkel, ebasoodsate asjaolude tekke korral võivad nad arvestada kindlustushüvitise väljamaksmisega. Vaatamata kindlustuslepingu väga täpsele ja suures osas imperatiivsele õiguslikule reguleerimisele^{*1} tekib mõnikord küsimus, kas olenemata seaduses ja/või kindlustuslepingu tingimustes sätestatud kindlustus- kaitse siiski kehtib ja kas kindlustusandja on õigustatud kasutama täitmiskohustusest vabanemise aluseid (seda vaatamata regulatsioonile, mis on formaalselt kindlustusandja kasuks). Teisisõnu tekib mõningate juhtumite puhul dilemma, kus kindlustusleping või seadus sätestavad kindlustusandja täitmisest vabane- mise alused, aga selline vabanemine tundub kindlustusandja varasema tegevuse tõttu ebaõiglane, kuivõrd on varasema tegevusega vastuolus.^{*2} Kirjeldatud dilemma võib tuleneda erinevatest põhjustest: näiteks kindlustusvõtja lepingust tulenevate kohustuste täitmata jätmine (kindlustusmakse tasumisega viivitamine, kindlustusriski suurenemisest teatamata jätmine jne), mis on kindlustusandjale teada ja mida kindlustus- andja on vaikimisi aktsepteerinud, võtmata ette mistahes muudatusi kindlustuslepingus, kuigi seadus või kindlustustingimused andsid selleks võimaluse. Üldnõue, mille kohaselt tsiviilkäibe osalised peavad kohus- tuste kehtestamisel ja täitmisel tegutsema heauskselt, on ühelt poolt mõeldud selleks, et vältida seesuguseid õigusliku ebamäärasuse olukordi. Teiselt poolt vajab see oma abstraktsuse tõttu seoses kindlustuslepinguga teatud täpsustamist või tõlgendamist, sest õiguste teostamise piiramise^{*3} eelduseks on vastavate õiguste kuritarvitamine.^{*4} Õiguslik ebamäärasus on see, mida ideaaloludes ja korrektselt koostatud lepingu puhul

¹ Näiteks võlaõigusseaduse (RT I 2001, 81, 487; RT I, 02.12.2022, 7; VÕS) § 427 lg 1 kehtestab mahuka kataloogi impe- ratiivsetest kindlustusõiguse normidest. Lisaks võib imperatiivsus tulla normist endast. Seega võib asuda seisukohale, et kindlustusleping on üks imperatiivsemalt reguleeritud lepinguid võlaõigusseaduses.

² Näiteks on Riigikohus leidnud, et kindlustusandja käitumist võiks pidada kindlustusvõtja suhtes vastuoluliseks ja seetõttu hea usu põhimõttega vastuolus olevaks, kui kindlustusandja kindlustusvõtjaga liikluskindlustuslepingut sõlmides teadis või pidi teadma, et kindlustusvõtjal ei ole juhtimisõigust. Vastasel juhul, kui kindlustusandjal oleks sellises olukorras tagasinõudeõigus, ei saaks teine lepingupool hoolimata kindlustusmaksete tasumisest sisuliselt kindlustuskaitset, sest kindlustusandjal oleks tema vastu alati tagasinõudeõigus, kui ta sõidukit juhtides liiklusõnnetuse põhjustab (RKTKo 3-2-1-4-10, p 13).

³ Hea usu põhimõtte funktsiooniks on piirata lepingust või seadusest tulenevate õiguste kuritarvitamist. Õiguste teostamise piiramine tähendab, et kohus ei kohalda halvas usus käitumise juhul seadusest või lepingust tulenevat. Seejuures on hea usu põhimõtte kohaldamine õiguse kohaldamine, mida kõigi astmete kohtud saavad teha TsMS § 436 lg 7, § 652 lg 8 ja § 688 lg 2 kohaselt, sõltumata poolte õiguslikest väidetest (RKTKo 3-2-1-28-15, p 13).

⁴ Õiguste kuritarvitamise keeld tuleneb ajalooliselt Rooma õiguses tuntud üldisest põhimõttest, mille kohaselt see, kes teostab oma õigust, ei tohi sellega teha kahju teistele (ld *qui suo jure utitur neminem laedit*). Tavaliselt hõlmatakse õiguste kuritarvi- tamise instituudiga niisugused juhud nagu vastuoluline käitumine (ld *venire contra factum proprium*); erinevad halvas usus käitumise juhud (ld *exceptio doli*) nagu tuginemine õigustele, mis on õigusvastaselt omandatud (ld *nemo auditor turpitudinem suam allegans*), õiguste ebaaus teostamine (ld *inciviliter agere*), kohaldatavate õiguskaitsevahendite ebaproportsionaalsus (sks *Übermaßverbot*), millegi nõudmine, mis tuleb teisel õiguslikul alusel tagasi anda (ld *dolo agit, qui petit, quod statim redditurus est*), ning juhud, kus halvas usus käitumise tõttu kaotatakse oma õigused (sks *Verwirkung*). Kõigil nimetatud juhtudel on tegemist tavatu huvide konstrellatsiooniga, kus kohus peab esmaseks huve, mida seadusandja või lepingupooled ei

olla ei tohiks. Praktika näitab aga vastupidist ning eelkirjeldatud olukorra põhjuseks võib tuua mitmesuguseid asjaolusid: lüngad seaduses, lepingutingimuste kahemõttelisus, lepingupoole ebajärjekindel tegevus (nt lepingu kehtivuse vaidlustamine alles pärast selle täitmise algust) või tegevusetus (sh vaikimine) olukorras, kus seadus või leping annab valikuõiguse. Arvestades, et üldiselt lepingutingimuste ja sealhulgas kindlustuslepingute tõlgendamise probleem on õiguskirjanduses piisavalt läbi töötatud⁵, pööratakse käesolevas artiklis põhitähelepanu lepingupoole (kindlustusandja) ebajärjekindlale käitumisele või tema tegevusetusele valikulistes olukordades.⁶ Vastuseks sellisele kindlustusandja ebajärjekindlale praktikal ja kindlustusvõtjate õiguste kaitsmiseks kasutatakse eri õigussüsteemides erinevaid kaitsedoktriine või menetlustehnikaid (*venire contra factum proprium*⁷, *estoppel*⁸, *waiver*⁹ jne). Autorid uurivad alljärgnevalt vastuolulise käitumise keeldu kahjukindlustuses.

2. Kindlustusõigusest tulenev vastuolulise käitumise keeld

Võlaõigusseaduse kindlustuslepingu regulatsioonist tulenevad mitmed vastuolulise käitumise keelu juhtumid:

- VÕS § 441 lõike 2 punkt 1 välistab kindlustusandja kindlustuslepingust taganemise õiguse, kui kindlustusandja teadis lepingueelse teabe andmise kohustuse rikkumise korral kindlustusvõtja teabe ebaõigsusest või asjaolust, mida talle ei teatatud;
- VÕS § 445 lõike 3 punkt 1 välistab kindlustusandja vabanemise täitmiskohustusest, kui toimus kindlustusrisi suurenemine, aga kindlustusandja polnud kasutanud lepingu ülesütleamise õigust või kujundusõigust lepingu muutmiseks;

---

ole esmaseks pidanud. Väga üldiselt võib öelda, et lepingust või seadusest tulenevate õiguste teostamist loetakse alati õiguste kuritarvitamiseks siis, kui õigusi teostatakse vastuolus hea usu põhimõttega. Kui kohus tuvastab õiguste kuritarvitamise, valib kohus ka kohase õigusliku tagajärje. Vt Võlaõigusseadus I. Üldosa (§§ 1–207). Kommenteeritud väljaanne. P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi, K. Sein (koost.). Tallinn: Juura 2016, lk 42–43.

- ⁵ Vt nt N. J. White. The Contract Interpretation Two-Step: Step One, Ambiguity Determination and Step Two, the Battle of the Two Reasonable Meanings. – *Journal of Management Policy and Practice* 2020 (21) 4; R. D. Henry. An Analysis of Interpretation of Insurance Contracts: Common Law Versus Strict *Contra Proferentem*. – *Journal of Insurance Regulation* 2017 (36); M. A. Geistfeld. Interpreting the Rules of Insurance Contract Interpretation. – *Rutgers University Law Review* 2015 (68) 1.
- ⁶ Kindlustusõiguse professor Manfred Wandt selgitab, et *Bürgerliches Gesetzbuch*'i (BGB) §-st 242 (hea usu põhimõte) tulenevat teist peamist toimimispõhimõtet võib kirjeldada kohustusena hoiduda õiguste ebaseaduslikust kasutamisest. Selle eesmärk on karistada pooli, kelle nõue või õiguse kasutamine on ebaõiglane, ebaseaduslik või petturlik. Seega muudab see õiguse teostamise õigustühiseks, olenemata poole süüst. Hea usu põhimõtet võib pidada seaduse üldiseks piiramiseks. Õiguse kasutamine ei ole jätkusuutlik ja sellest tuleb hea usu eesmärgil keelduda, kui pool tugineb ebaseaduslikult omandatud õigusele; kui teostatav õigus on tekkinud tema enda kohustuste rikkumisest; kui tugineval poolel puuduvad kaitses vääriavad huvid; kui poole käitumine on ilmselgelt vastuoluline (*venire contra factum proprium*). Teisest küljest sõltub kindlustusvõtja suuresti kindlustusandja teadmistest kindlustuslepingu suhtes. Vt M. Wandt, K. Bork. "Utmost" Good Faith in German Contract Law. – *Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft* 2020 (109), lk 243–254. Arvutivõrgus: <https://doi.org/10.1007/s12297-020-00478-6> (09.09.2022).
- ⁷ Vastuolulise käitumise keeld. Maksimi *venire contra factum proprium nulli conceditur* päritolu kohta leiab D. O. Tuzov, et oma juurtega ulatub see Rooma õigusallikateni. Seejuures ei tundnud Rooma õigus mingit üldist reeglit seotuse kohta oma eelneva käitumisega. Maksimi peeti kohaseks vaid mõnedel juhtudel ja just sellisena lülitati see õiguslike aforismide kogumikku „Brocardica sive generalia iuris“. Seda aforismi pole kunagi peetud mingiks üldiseks reegliks (printsipiiks), mõned keskaegsed juristid seadsid selle üldse kahtluse alla. Edaspidi tõlgendasid juristid seda maksimi erinevalt, sealhulgas selle kohaldamisala. Maksimi populaarsusele 20. sajandil aitas kaasa Erwin Riezleri teose „*Venire contra factum proprium*. Studien im römischen, englischen und deutschen Civilrecht“ (Leipzig 1912) avaldamine. Maksimi *venire contra factum proprium* samastamine *estoppel*'i mõistega on D. O. Tuzovi arvates vale, sest neil on erinev õiguslik alus. Esimese puhul on rõhk ebaausa käitumise lubamatusel, teise puhul õigusliku näilisuse kontseptsioonil (ingl *estoppel by conduct*). *Estoppel* esineb pigem menetlusliku instituudina (tõendusõiguse osa) ja järelikult on selle kohaldamisala palju kitsam kui kõnealuse maksimi puhul. Vt Д. О. Тузов. Идея недопустимости «venire contra factum proprium» в связи с нормой об иррелевантности заявления о недействительности: юридическая максима или принцип? – *Закон* 2020/4, lk 48–64.
- ⁸ Eelkõige Anglo-Ameerika õigussüsteemis kasutatav doktriin, mis seab õigusliku takistuse õiguskaitsevahendite kasutamiseks kasutaja varasemate tegude või vastupidiste sõnade tõttu. Seega takistatakse *estoppel*'i doktriiniga isikutel käituda vastuoluliselt, vältimaks ebaõiglust, mis tuleneb isiku eelnevate sõnade või tegude ebakõlast, kui teine pool on sellele põhjendatult tuginenud. *Estoppel* on menetluslik võtte tavaõiguslikes õigussüsteemides, mille abil kohus võib piirata (ingl *estop*) isikut asja teatud asjaolude kinnitamisel ja tõendamisel või teatud hagi esitamisel. *Estoppel*'i doktriin põhineb nii tavaõigusel kui ka õigusel õiglusele. Arvutivõrgus: <https://en.wikipedia.org/wiki/Estoppel> (09.09.2022).
- ⁹ Eelkõige Anglo-Ameerika õigussüsteemis kasutatav doktriin, mis viitab õigustest ja privileegidest loobumisele.

- VÕS § 470 lõige 1 välistab kindlustusandja vabanemise täitmiskohustusest, kui kindlustusandja ei olnud kasutanud kindlustusvõtjapoolsest lepingu rikkumisest tulenevat õigust kindlustuslepingu üles öelda.

Üheks tüüpilisemaks ja autorite praktika kohaselt enim kindlustusvõtja vastu kasutatavaks etteheiteks kindlustusandjate poolt täitmiskohustusest vabanemisel on kindlustusriski^{*10} suurendamine kindlustusvõtja poolt.^{*11} Nii sätestab VÕS § 445 lõige 1, et kui kindlustusvõtja rikub kindlustusriski võimalikkuse suurenemisest teavitamise kohustust, vabaneb kindlustusandja kindlustuslepingu täitmise kohustusest. Analoogne regulatsioon on tavapärane paljude riikide kindlustusõiguses. Seetõttu vaatlevad autorid alljärgnevalt vastuolulise käitumise keeldu just kindlustusriski kontekstis.

VÕS § 445 lõike 3 punkt 1 seab § 445 lõike 1 kohaldamisele piirangu, sätestades, et kindlustusandja ei vabane täitmiskohustusest, kui kindlustusjuhtumi toimumise ajaks oli möödunud tähtaeg, mille jooksul võis kindlustusandja lepingu kindlustusriski võimalikkuse suurenemise tõttu üles öelda või nõuda selle muutmist, ilma et kindlustusandja oleks lepingut üles öelnud või selle muutmist nõudnud. Kui VÕS § 445 lõike 3 punkt 1^{*12} reguleerib spetsiifiliselt kindlustusriski suurenemise keelust tulenevat kindlustusvõtja kohustust ja kindlustusandja keeldu tugineda selle kohustuse rikkumistele, kui kindlustusandja pole ühe kuu jooksul sellest teada saades kindlustuslepingut üles öelnud, siis VÕS § 470 lõige 2^{*13} reguleerib kindlustuslepingust tulenevaid kindlustusvõtja mistahes kohustusi (mh kindlustusriski suurenemise küsimust, kui seda on tüüptingimustes reguleeritud) ja kindlustusandja keeldu tugineda nendele kohustuste rikkumistele, kui kindlustusandja pole ühe kuu jooksul neist teadasaamise järel kindlustuslepingut üles öelnud. Tegemist on vastuolulise käitumise olukorraga, kus kindlustusandja on oma õigused (lõpetada leping seoses kindlustusriski suurenemisega) jätnud kasutamata pikema aja jooksul (antud juhul ühe kuu jooksul). VÕS § 445 lõike 3 punkti 1 ja § 470 lõike 2 eesmärk on kindlustusandja keeldumisõiguse välistamise, et vältida kindlustusandja vastuolulist käitumist (*venire contra factum proprium*) juhul, kui ta ei lõpeta kindlustuslepingut ega kasuta enda kujundusõigust. Need sätted kohustavad kindlustusandjat kindla tähtaja jooksul otsustama edasine käitumine – kindlustusvõtja ei saa olla teadmata ajaks õiguslikult ebakindlas olukorras.

¹⁰ Kindlustusriski kohta vt O.-J. Luik, K. Haavasalu. Kindlustusriski mõiste sisustamine ja kasutamine kindlustuslepingute tüüptingimustes. – *Juridica* 2008/3, lk 164–170.

¹¹ Näiteks etteheited: kindlustusvõtja suurendas tulekahju riski, sest eemaldas pärast kindlustuslepingu sõlmimist tulekahjuandurid või muutis kindlustuskoha tuleohtlikumaks (nt ladustas tuleohtlikke esemeid kindlustatud eseme ümbrusesse), või kindlustusvõtja andis sõiduki juhtimise üle juhtimisõiguse isikule või kindlustusvõtja muutis kindlustatud eseme otstarvet (nt hakkas isiklikku elupaika kasutama Airbnb üüripinnana vms).

¹² 2007. aasta kindlustusõiguse õpikus (J. Lahe. Kindlustusõigus. Tallinn: Juura lk 62) on professor Janno Lahe VÕS § 445 lg 3 p 1 kohta leidnud, et oma õiguste mittekasutamine annab tunnistust sellest, et kindlustusandja on kindlustusriski suurenemist aktsepteerinud.

Professor Karin Sein on leidnud, et VÕS § 445 lg 3 p 1 kohaselt ei vabane kindlustusandja oma täitmiskohustusest, kui kindlustusjuhtum toimub pärast tähtaega, mille jooksul oli kindlustusandjal õigus leping kindlustusriski suurenemise tõttu üles öelda või nõuda selle muutmist, ja kui kindlustusandja nimetatud õigusi ei kasutanud. Vastavalt § 446 lg-le 4 on selleks ajaks üks kuu ajast, mil kindlustusandja kindlustusriski võimalikkuse suurenemisest teada sai. Seega, kui kindlustusvõtja rikub §-s 443 sätestatud kohustusi või §-s 445 sätestatud keeldu, ei vabane kindlustusandja oma täitmiskohustusest, kui kindlustusjuhtum toimus pärast ühe kuu möödumist ajast, mil kindlustusandja kindlustusriski võimalikkuse suurenemisest teada sai, ja kindlustusandja ei kasutanud õigust nõuda lepingu muutmist või lepingu üles öelda. Oma õiguste kasutamata jätmise viitab sellele, et kindlustusandja on kindlustusriski suurenemist vaikinisi aktsepteerinud. Seega peab kindlustusandja kindlustusriski võimalikkuse suurenemisest teada saades võimalikult kohe reageerima, sest vastasel juhul riskib ta kõigi oma õiguste kaotamisega ja peab kindlustusjuhtumi toimumisel kindlustushüvitise täies ulatuses välja maksma. Vt Völaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi, K. Sein (koost.). Tallinn: Juura 2021, lk 111 (K. Sein).

¹³ Professor Janno Lahe on VÕS § 470 lg 2 sisustanud järgmiselt: „Kui kindlustusandja lepingut tähtaega järgides üles ei ütle, siis ei saa ta hiljem tugineda kokkuleppele, mille kohaselt kindlustusandja vabaneb täitmise kohustusest, kui kindlustusvõtja rikub oma kohustust (VÕS § 470 lg 2). Ka see säte on imperatiivne ning teenib eelkõige õiguskindluse eesmärki: kindlustusvõtjal on õigustatud ootus saada kindlustusandja reaktsioon tema poolsele lepingu rikkumisele teada koheselt. Vastasel korral võiks kindlustusandja lepingu ülesütlemisest loobuda ja nõuda kindlustusmakse tasumist, kuid kindlustusjuhtumi toimumisel täitmise kohustusest siiski vabaneda. VÕS § 470 lg 2 mõtet sisaldab ka VÕS § 445 lg 3 p-s 1 sätestatu.“ Vt J. Lahe (viide 12), lk 62.

Professor Karin Sein on leidnud VÕS § 470 lg 2 kohta, et lõikes 1 sätestatud ülesütlemistähtaja rikkumise täiendavad tagajärjed sisalduvad lg-s 2, mille kohaselt ei saa kindlustusandja tugineda ka kokkuleppele, et kindlustusandja vabaneb oma täitmiskohustusest, kui kindlustusvõtja rikub oma kohustust. Selline regulatsioon teenib kindlustusvõtja kaitse eesmärki ja välistab kindlustusandja võimaluse saavutada kindlustuskaitse sisuline lõppemine n-õ tagaukse ehk täitmisest vabanemise kokkuleppe kaudu. Tegemist on hea usu põhimõtte väljendusega: kui kindlustusandja ei saa tähtaja möödalaskmise tõttu enam lepingut üles öelda, siis ei pea ta saama ka enam tugineda täitmiskohustust välistavale kokkuleppele. Vastasel korral võiks kindlustusandja lepingu ülesütlemisest loobuda ja nõuda kindlustusvõtjalt kindlustusmakse tasumist, kuid kindlustusjuhtumi toimumisel täitmiskohustusest vastava kokkuleppe tõttu siiski vabaneda. Vt Völaõigusseadus III (viide 12), lk 171 (K. Sein).

Paraku on Eesti kohtupraktika VÕS § 445 lõike 3 punkti 1 ja § 470 lõike 2 kohaldamise osas sisuliselt olematu^{*14}, mis näitab autorite arvates, et kindlustusvõtjad ei oska ennast vaidlustes piisavalt kaitsta.^{*15} Seega on kohane analüüsida vastavas osas võlaõigusseaduse kindlustuslepingu regulatsiooni eeskujuks olevaid õigusnorme ja õigusteooriat.

Analoogne regulatsioon nagu võlaõigusseaduses on ka Saksamaa kindlustuslepingu seaduse^{*16} (VVG) § 26 lõike 3 punktis 2, mis välistab kindlustusandja vabanemise täitmiskohustusest, kui kindlustusjuhtumi toimumise ajaks on möödunud ülesütlemitähtaeg. Saksamaa VVG kommenteeritud väljaandes^{*17} selgitatakse vastavat regulatsiooni järgmiselt: VVG § 26 lõige 3 on *venire contra factum proprium*^{*18} õiguslik vorm. Kui kindlustusandja saab teada suurenenud riskist, on tal kolm võimalust:

- a) **kindlustusleping lõpetada** vastavalt VVG §-le 24,
- b) VVG § 25 kohaselt **vastav risk välistada** või
- c) **nõuda kõrgemat kindlustusmakset** (VVG § 25).

Neist võimalustest tulenevalt on asjakohane, et seadusandja on keelanud suurenenud riskile tuginemise kindlustusandja poolt hüvitamisest keeldumisel. Vastasel juhul kaotaks VVG § 24 lõikega 3 sätestatu – lõpetada kindlustusleping ühe kuu jooksul riski suurenemisest teadaaamisest – mõtte. Saksamaa VVG teises kommenteeritud väljaandes^{*19} selgitatakse, et tegemist on vastuolulise käitumise keeluga. Vastavalt VVG § 26 lõike 3 punktile 2 on kindlustusandja endiselt kohustatud hüvitisi maksma, kui kindlustusandja poolt lepingu lõpetamise tähtaeg on kindlustusjuhtumi toimumise ajaks möödas ja lepingut ei ole lõpetatud. Seda on põhjendatud kaalutlusega, et kindlustusandja ei peaks saama kasu hüvitise tasumisest vabastamisest, kui ta oleks võinud selle saavutada kindlustuslepingu varasema lõpetamise kaudu, kuid ei kasutanud seda võimalust. Seega esindab see säte vastuolulise käitumise keelu erilist õiguslikku väljendust. Saksamaa VVG kolmandas kommenteeritud väljaandes^{*20} selgitatakse, et kui kindlustusandja ei kasuta kindlustuslepingu lõpetamise õigust tähtaegselt, tähendab see, et kindlustusandja ei pea riski suurenemist eriti tõsiseks või soovib riski tulevikus kindlustada. Selle tagajärg on see, et pärast etteteatamistähtaja möödumist on tal kohustus maksta kindlustushüvitisi ka hiljem toimunud kindlustusjuhtumi eest.

¹⁴ Otsinguportaali xLaw Legal päringute põhjal ei ole Eestis VÕS § 445 lg 3 p 1 ja § 470 lg 2 kohta ühtegi kohtulahendit. Arvutivõrgus: <https://extendlaw.com/et> (09.09.2022).

¹⁵ Näitena teiste riikide õiguspraktikast võib tuua kaks Venemaa kohtulahendit. Füüsilisest isikust ettevõtja Y esitas hagi OOO SK Zurichi (kindlustusandja) vastu kindlustushüvitise saamiseks kaskokindlustuse lepingu alusel. Kohtuotsusega hagi rahuldati. Apellatsioonkaebuses osutas kindlustusandja sellele, et seoses kindlustusriski suurenemisega (mis oli tingitud teise juhi lubamisest autot juhtima) kindlustuskaitse lõppes. Nimetatud väidete kinnituseks viitas kindlustusandja tüüptingimustele. Apellatsioonikohtus lükkas kindlustusandja kaebuse tagasi järgmistel põhjustel. Kindlustusvõtja teavitas kindlustusandjat uuest juhust kirjalikult. Kindlustusandja ei kasutanud talle Venemaa Föderatsiooni (VF) tsiviilseadustiku § 959 p 2 alusel antud õigust ega pidanud vajalikuks lepingu muutmist (sh ei nõudnud kindlustusmakse suurendamist), samuti ei saatnud ta kindlustusvõtjale lepingu lõpetamise teatist. Oma tegevusega andis kindlustusandja kindlustusvõtjale mõista, et ei pea uue juhi lubamist oluliseks riskimuutuseks. Vt 12. arbitraaži apellatsioonikohtu 07.07.2010 määrus kohtuasjas A57-25443/2009.

Teises kohtuasjas esitas kindlustusandja hagi pankrotihalduri vastu kindlustuslepingu lõppenuks tunnistamise kohta kindlustusriski suurenemise kuupäevast arvates. Hagi oli põhjendatud sellega, et kostja, rikkudes VF tsiviilseadustiku § 959 nõudeid, ei teavitanud hagejat (kindlustusandjat) määramisest pankrotihalduriks uues pankrotimenetluses. Kohus ei nõustunud hageja põhjendustega, sest viimane kui pankrotihaldurite vastutuskindlustuse tegevusvaldkonna asjatundja pidi teadma, et vahekohtus kas pikendab pankrotimenetluse tähtaega või teeb otsuse pankrotimenetluse lõpetamise kohta. Vastav info on avalik ja kättesaadav. Ei kindlustuslepingu kehtivuse ajal ega ka hiljem ei teinud hageja (kindlustusandja) kostjale pakkumist muuta kindlustuslepingu tingimusi ega maksta täiendavat kindlustusmakset ning pöördus kohtusse hagi kindlustuslepingu lõppenuks tunnistamiseks alles pärast seda, kui kohus tegi otsuse kindlustushüvitise sissenõudmise kohta kasusaaja kasuks – mis VF tsiviilseadustiku § 10 mõttes on õiguse kuritarvitamine. Vt 13. arbitraaži apellatsioonikohtu 08.06.2021 määrus kohtuasjas A56-36685/2020.

¹⁶ Arvutivõrgus: <https://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=861#17> (09.09.2022).

¹⁷ *Versicherungsvertragsgesetz: Grosskommentar*. E. Bruck, H. Möller. 9. Aufl. R. M. Beckmann et al. (Bearb.). Berlin: de Gruyter Recht c2008–2010, lk 780–781.

¹⁸ S.t vastuolus enda varasema käitumisega. Teisisõnu on tegemist ebajärjekindla käitumisega. See on BGB §-s 242 väljendatud hea usu põhimõtte vastase käitumise vorm.

¹⁹ *Versicherungsvertragsgesetz. Handkommentar*. W. Rüffer, D. Halbach, P. Schimikowski (Hrsg.). 4. Aufl. Nomos 2020. Arvutivõrgus: https://beck-online.beck.de.ezproxy.utlib.ut.ee/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FRueHalSchKoVVG_4%2FVVG%2Fcont%2FRueHalSchKoVVG%2EVVG%2E2Ep26%2EgIIV%2Ehtm (09.09.2022).

²⁰ *Münchener Kommentar zum Versicherungsvertragsgesetz*. T. Langheid, M. Wandt (Hrsg.). C. H. Beck 2015. Arvutivõrgus: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=%2Fbibdata%2Fkomm%2FMuekoVVG%2Fcont%2FMuekoVVG.htm> (19.03.2023).

Täpselt analoogne regulatsioon on ka Austria kindlustuslepingu seaduse^{*21} (VersVG) § 6 lõike 1 viimases lauses, mis välistab kindlustusandja õiguse tugineda täitmiskohustusest vabanemise kokkuleppele, kui kindlustusandja ei kasuta kindlustuslepingu ülesütleamise õigust ühe kuu jooksul rikkumisest teada saamisest. Ka VersVG § 25 lõige 3 ja § 24 lõige 2 nende koosmõjus välistavad kindlustusandja vabanemise täitmiskohustusest, kui kindlustusandja ei kasuta ühe kuu jooksul riski suurenemisest teada saamisest kindlustuslepingu ülesütleamise õigust. Austrias rõhutakse, et nimetatud normide koostoime puhul on tegemist „kindlustusandja primaarsete kohustustega“ (sks *Primären Obliegenheiten*) – kui kindlustusandja saab kindlustusvõtja kohustuste rikkumisest teada enne kindlustusjuhtumit, peab ta kindlustuslepingu lõpetama selle ühe kuu jooksul etteteatamistähtaega järgimata, vastasel juhul ei saa kindlustusandjat enam täitmisest vabastada (VersVG § 6 lg 1).^{*22} Austrias leitakse, et ühekuune tähtaeg, mille jooksul kindlustusandja peab kindlustuslepingu lõpetama, algab ajahetkest, mil kindlustusandja sai teada kohustuste rikkumise objektiivsest asjaolust, isegi kui kindlustusandja sellel hetkel veel ei tea, kas kohustuste rikkumises on süüdi kindlustusvõtja.^{*23} Austria VersVG kommenteeritud väljaandes^{*24} leitakse, et kindlustusandja ei saa VersVG § 6 lõike 3 kohaselt tugineda täitmiskohustusest vabanemisele, kui ta ei ole kindlustuslepingut ühe kuu jooksul lõpetanud. Seetõttu ei ole kindlustusandjal mitte kindlustuslepingu lõpetamise õigus, vaid **kindlustuslepingu lõpetamise kohustus**, millele viidatakse kui selgituskohustusele^{*25} (sks *Klarstellungserfordernis*). Selle kohustuse eesmärk on takistada kindlustusandjal panemast kindlustusmakse saamiseks kindlustusvõtja rikkumine n-ö ajutiselt ootele, millele hiljem kindlustusjuhtumi järel tugineda.^{*26} Kui kindlustusandja ei võta kohustuse rikkumist, millest ta on teada saanud, võimalusena kindlustuslepingu lõpetada, ei saa ta tulevikus kindlustusjuhtumi toimumisel tugineda kindlustusvõtja poolt kohustuste rikkumisele.^{*27} Vastupidi VersVG § 6 lõikele 1 teeb VersVG § 25 lõike 3 sõnastus^{*28} ise piisavalt selgeks, et kindlustuslepingu ülesütleamise kohustus mõjutab kindlustusandja vastuväiteid nende kindlustusjuhtumite puhul, mis toimuvad pärast kindlustusrisi suurenemisest tuleneva ülesütlemistähtaja möödumist olukorras, kus ülesütlemist pole toimunud. Reeglina saab praktikas kindlustusandja kindlustusrisi suurenemisest teada alles siis, kui on toimunud kindlustusjuhtum ja kindlustuslepingu lõpetamise tähtaeg ei ole kulgema hakanud. VersVG § 25 lõige 3 keskendub primaarselt seega tuleviku kindlustusjuhtumitele (nt võib samas kohas samadel asjaoludel toimuda teist korda samasugune kindlustusjuhtum). Sellise regulatsiooni eesmärk on kindlustusandja täitmiskohustusest vabastamise vastuväite n-ö tulevikuks varumise (sks *Bevorratung*) vältimine: kindlustusandjalt nõutakse kujunenud olukorras kiiret selgusele jõudmist (nt kui esimese kindlustusjuhtumi tagajärjel saab kindlustusandja teada kindlustusrisi suurenemisest, peab ta langetama otsuse, kas ta aktsepteerib suurenenud kindlustusrisi või lõpetab kindlustuslepingu). Puudub põhjendus, miks kindlustusandja peaks olema vabastatud täitmiskohustusest olukorras, kus ta ei lõpeta seoses rikkumisega kindlustuslepingut pärast kindlustusjuhtumit.

Samasugune regulatsioon on ka Belgia kindlustuslepingu seaduse^{*29} § 81 lõike 1 viimases lauses, mis välistab kindlustusandja vabanemise täitmiskohustusest. Belgia kindlustuslepingu seaduse kommenteeritud väljaandes^{*30} on selgitatud, et kindlustusandjal on üks kuu aega, et teha ettepanek muudatuste tegemiseks (kindlustusmakse, omavastutuse, maksimummäära, väljaarvamiste korrigeerimine jne). See ühekuune periood algab päevast, mil kindlustusandja sai riski suurenemisest teada pärast kindlustusvõtja

²¹ Arvutivõrgus: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001979> (09.09.2022).

²² D. Schenet. *Obliegenheitsverletzungen und ihre Rechtsfolgen gem. § 6 VersVG*. Kärntner Gesellschaft für Versicherungsfachwissen. Arvutivõrgus: <https://documentcloud.adobe.com/link/review?uri=urn:aaid:scds:US:4bf80e04-9107-450d-80b2-08da1fbaaccf#pageNum=1> (09.09.2022).

²³ Arvutivõrgus: https://rdb.manz.at/document/ris.jur.JJR_19601114_AUSL000_0020ZR00263_5800000_001?source=726462233230323130353039237269732e6e2e4e4f5231323032363432302352534c2332333231363236373138 (09.09.2022).

²⁴ VersVG – *Versicherungsvertragsgesetz*. A. Fenyves, M. Schauer (Hrsg.). Wien: Verlag Österreich 2014, § 6 kommentaarid, lk 28–29.

²⁵ Autorid teevad siin edasi viite Saksa õiguskirjandusele seoses VVG §-ga 6: E. Brück, H. Möller. *VVG – Grosskommentar zum Versicherungsvertragsgesetz*. 10. Aufl. De Gruyter 2022; *Versicherungsvertragsgesetz: VVG*. J. Pröls, A. Martin (Hrsg.). 31. Aufl. C. H. Beck 2021 (M. Pröls).

²⁶ Samas.

²⁷ Samas.

²⁸ VersVG – *Versicherungsvertragsgesetz* (viide 24), lk 7–8.

²⁹ Arvutivõrgus: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2014040423&table_name=wet (09.09.2022).

³⁰ M. Fontaine. *Droit des assurances*. Bruxelles: Larcier 2016, lk 275–282.

avaldust või muul viisil. Kommenteeritud väljaandes tuuakse välja, et kindlustusandja, kes ei ole eespool nimetatud tähtaja jooksul lepingut üles öelnud ega selle muutmise ettepanekut teinud, ei tohi tulevikus riskide suurenemisele tugineda.

Samasugune regulatsioon on ka Šveitsi kindlustuslepingu seaduse^{*31} (VVG) § 32 lõikes 4, mis välistab kindlustusandja vabanemise täitmiskohustusest. Šveitsi VVG kommenteeritud väljaandes^{*32} selgitatakse, et riski suurenemist käsitlevate sätete eesmärk on anda kindlustusandjale võimalus keelduda hüvitise maksmisest kindlustusrisiki muutuse olukorras, millega kindlustusandja ei oleks kunagi nõustunud või oleks palunud kõrgemat kindlustusmakset. Samal ajal on mõlemad pooled põhimõtteliselt lepinguga seotud. Üldiselt kannab kindlustusandja lepingu muutmise riski, sest kindlustatud isiku jaoks on esmatähtis säilitada kindlustuse lepingujärgne kehtivus. Kuna kindlustusandja ja kindlustatud isiku huvid on vastandlikud, on seaduse eesmärk tasakaalustatud lahendus, mis võtab arvesse mõlema poole huve. Kuna riski suurenemine muudab lepingulist tasakaalu, võib kindlustusandja kas suurendada kindlustusmakset (mis annab kindlustatud isikule õiguse kindlustusleping lõpetada) või 14 päeva jooksul ise leping üles öelda. Kui kindlustuslepingu muutmise õigust ei kasutata, eeldatakse, et see on poole pöördumatu tahteavaldus, ja seetõttu on pool valmis jätkama õigussuhet (nendes muutunud oludes).

Siinkohal on paslik tulla tagasi Eesti õigusliku regulatsiooni juurde. Olukorras, kus kindlustusandja saab teada kindlustusrisiki suurenemisest, eksisteerib kindlustusandjal Eesti õiguse järgi mitu võimalust, näiteks:

- a) VÕS § 493 lõike 2 alusel ühe kuu jooksul kindlustusleping lõpetada;
- b) VÕS § 446 alusel kindlustusrisiki suurenemisel kasutada kujundusõigust kindlustusmakse muutmiseks^{*33};
- c) VÕS § 446 alusel kindlustusrisiki suurenemise tõttu kindlustusleping ühe kuu jooksul üles öelda;
- d) VÕS § 470 lõike 1 alusel kindlustusleping ühe kuu jooksul üles öelda;
- e) teoreetiliselt VÕS § 441 alusel lepingust taganeda, kui oli rikutud lepingueelset riski asjaoludest teavitamise kohustust.

Juhul kui kindlustusandja ei kasuta eelkirjeldatult võimalusi, on põhjendatud rakendada õiguste kuritarvitamise keeldu. VÕS § 445 lõike 3 punkti 1 ja § 470 lõike 2 eesmärk on kindlustusandja keeldumisõiguse välistamine, et vältida kindlustusandja vastuolulist käitumist juhul, kui ta ei lõpeta lepingut ega kasuta oma kujundusõigust. Aktsepteerides kindlustuslepingu jätkumist (mh läbi kindlustusmaksete vastuvõtmise), kaotab kindlustusandja õiguse kasutada õiguskaitsevahendeid enda täitmiskohustusest vabastamiseks.

3. Üldise vastuolulise käitumise keelu näiteid

Reeglid vastuolulise käitumise keelustamise kohta võivad osutada vajalikeks ka olukordades, mille puhul võlaõigusseaduse kindlustusõiguse regulatsioon ei sätesta otseselt vastuolulise käitumise keeldu, aga kus seadus või leping annab ühele poolele õiguse teostada ühepoolseid toiminguid (sh õiguse leping üles öelda või tehing tühistada vms). Seega lisaks võlaõigusseaduse kindlustuslepingu regulatsioonile võib vastuolulise käitumise keeld kindlustusõigussuhtes tulla ka paljudel juhtudel üldisest hea usu põhimõttest (VÕS § 7 lg 2). Järgnevalt käsitlevad autorid enda praktikas enim esile kerkinud olukordi.

VÕS § 457 lõike 1 kohaselt eeldatakse, et kindlustusandja on lepingust taganenud, kui ta ei esita esimese kindlustusmakse mittetasumisel kolme kuu jooksul kindlustusvõtja vastu hagi. Mis saab aga olukorras, kus kindlustusvõtja tasub esimese kindlustusmakse näiteks 75% ulatuses? Autorid leiavad, et hea usu põhimõttest lähtuvalt on vastuvõtmatu olukord, kus kindlustusandja võtab tasumisena vastu osa kindlustusmaksest, aga kindlustusjuhtumi toimumisel väidab, et ta on lepingust taganenud makse mittetasumise

³¹ Arvutivõrgus: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/fga/2020/1305/de> (09.09.2022).

³² Versicherungsvertragsgesetz (VVG): Nachführungsband (Basler Kommentar). H. Honsell, N. P. Vogt, A. K. Schnyder, P. Grolimund (Hrsg.). Basel: Helbing & Lichtenhahn 2012, art 32 (S. Fuhrer).

³³ Kujundusõiguse ja vastuolulise käitumise keelu heaks näiteks on üks Venemaa kohtulahend. Kindlustusandja, keda nõuete kohaselt teavitati riski suurenemisest (seoses kindlustatud auto müügiga), lõi olukorra, mis sundis kindlustusvõtjat loobuma lepingusse muudatuste sisseviimisest, misjärel esitas ta kindlustusvõtja vastu hagi kindlustuslepingu lõpetamiseks. Uuele omanikule allakirjutamiseks pakutud lisakokkulepe sisaldas omavastutuse tingimust summas 3 100 000 rbl, mis vastas 88,57%-le kindlustussummast. Loomulikult keeldus kindlustusvõtja lisakokkuleppe sõlmimisest. Kohtud kvalifitseerisid kindlustusandja tegevuse õiguse kuritarvitamiseks (VF tsiviilseadustiku § 10) ja jätsid vastuhagi kindlustuslepingu lõpetamiseks rahuldamata. Vt Moskva linnakohtu 16.01.2019 apellatsioonimäärus 33-1089/19.

tõttu. Nimetatut saaks järeldada muu hulgas VÕS § 76 lõikest 4, mille kohaselt, kui võlausaldaja on talle kohustuse täitmisenä pakuu vastu võtnud, siis eeldatakse, et täitmine oli täielik, täitmisenä pakuu oli võlgnetav ja kohustus täideti kohaselt. Antud näite puhul võttis kindlustusandja vastu pakuu (75% kindlustusmaksest). Seetõttu tuleb eeldada, et täitmine oli täielik, täitmisenä pakuu oli võlgnetav ja kohustus täideti kohaselt. Analoogse järelduse saaks teha ka järgmaksete kohta, kui kindlustusandja on andnud makse tasumiseks täiendava tähtaja ja on teavitanud mittemaksmise tagajärjest (VÕS § 458 lg 2), aga kindlustusvõtja tasub kindlustusmaksu vaid 75% ulatuses. Tulenevalt hea usu põhimõttest ei saa seega kindlustusvõtjale kahjulikke õiguslikke tagajärgi rakendada tähtsusetu maksevõla korral – seega ei ole ebaolulise maksevõla korral kindlustusandjal õigust tugineda eeldusele (VÕS § 457 lg 1), et ta on lepingust taganenud ning täitmiskohustusest vabanemist rakendada. Kindlustusandja peaks sellises olukorras kas 75% makse kohe tagastama^{*34} või andma täiendava tähtaja ülejäänud 25% makse koheseks tasumiseks.^{*35}

Praktikas esinevad ka juhtumid, kus kindlustusandja tühistab kindlustuslepingu.^{*36} Eesti õiguskirjanduses^{*37} on leitud, et kindlustusandjal on igal juhul õigus tühistada lepingu pettuse (VÕS § 441 lg 5) tõttu ja et pettuse alusel kindlustuslepingu tühistamise eelduseks ei ole tingimata see, et kindlustusvõtja on rikkunud olulistest asjaoludest teatamise kohustust VÕS § 440 lõike 1 mõttes. Samuti leitakse, et VÕS § 441 lõike 5 alusel võib järeldada, et kindlustusandjal puudub õigus tühistada lepingu eksimuse (TsÜS^{*38} § 92) tõttu. Eksimuse alusel tehingu tühistamise eeldused on sisuliselt kaetud VÕS §-s 440 jj sätestatud eriregulatsiooniga. Eriregulatsiooni tõttu peaksid olema välistatud ka lepingueelsete kohustuste rikkumisest (VÕS § 14) tulenevad nõuded. Teistel TsÜS-s sätestatud alustel ei tohiks lepingu tühistamine üldjuhul kõne alla tulla.

Pettuse tõttu kindlustuslepingu tühistamist on jaatanud Tallinna Ringkonnakohtus 12. jaanuari 2017. a kohtuotsuses tsiviilasjas 2-15-787. Mõlemad pooled tuginesid antud vaidluses hea usu põhimõtte rikkumisele vastaspoole poolt – kindlustusandja seetõttu, et kindlustusvõtja ei teavitanud olulistest asjaoludest, ja kindlustusvõtja seetõttu, et igast maksehäirest mitteteavitamist sätestava kindlustustingimuse rakendamine on hea usu põhimõtte vastane.

Kuivõrd Eesti kohtupraktika kindlustuslepingute tühistamise ja vastuolulise käitumise keelu kohta on kasin, käsitlevad autorid alljärgnevalt Venemaa kohtupraktikat antud küsimuses.

Kindlustushüvitise väljamaksmist vältida püüdvä Venemaa kindlustusandja tüüpiliseks strateegiaks on katse tunnistada kindlustusleping kas täielikult või osaliselt kehtetuks. Lepingu vaidlustamise alused võivad olla järgmised:

³⁴ Analoogsed probleemid on omased ka Venemaa kindlustuspraktikale. Venemaa tsiviilseadustiku § 954 p 3 kohaselt, kui lepinguga on ette nähtud kindlustusmaksu tasumine osamaksetena, võib lepingus ette näha ka järjekordse kindlustusmaksu tähtajaks tasumata jätmise tagajärjed (vaikimisi kasutatakse reegliti, et kui kindlustusjuhtum leiab aset enne järgmise hilinenud kindlustusmaksu tasumist, on kindlustusandjal õigus hüvitise väljamaksmisel tasaarvestada hilinenud kindlustusmaksu summa). Mõned kindlustusandjad on seda vabadust ära kasutanud ja lisanud oma üldistesse kindlustustingimustesse sätteid kindlustuslepingu lõpetamise kohta järgmise kindlustusmaksu hilinemise korral. Kuid ka sellistel juhtudel hindavad kohtud kindlustusandja käitumist järjepidevuse seisukohast. Kui kindlustusandja, teades kindlustusvõtja viivitamisest, ei andnud pika aja jooksul teada kindlustuskaitse lõppemisest, võib kohus kohustada kindlustusandjat maksma kindlustushüvitist ka viivituperioodil toimunud kindlustusjuhtumi eest. Näiteks Venemaa 8. arbitraaži apellatsioonikohtu 08.05.2014 kohtuasjas A70-13532/2013 käsitletakse juhtumit, kus äriühing esitas hagi kindlustusandja vastu kindlustushüvitise saamiseks auto kaskolepingu alusel. Kohtuotsusega hagi rahuldati. Apellatsioonkaebuses osutas kindlustusandja sellele, et vastavalt kindlustustingimustele lõppes lepingu kehtivus kindlustusvõtja poolt järjekordse kindlustusmaksu mittetasumise hetkel enne kindlustusjuhtumi saabumist (liiklusõnnetus). Apellatsioonikohtus ei nõustunud selle väitega ja märkis, et antud juhul ei olnud kindlustusandja selge sõnaga väljendanud oma tahet lepingu täitmisest loobuda pärast kindlustusvõtja poolt järjekordse kindlustusmaksu viivitamist. Enamgi veel, kindlustusandja aktsepteeris täitmist hiljem makstud kindlustusmaksu näol, mille summat ta ei tagastanud. Vt ka analoogset käsitlust Venemaa 8. arbitraaži apellatsioonikohtu 08.05.2014 resolutsioonis nr 08AP-2594/2014 asjas A70-13532/2013, milles leiti, et kui kindlustusandja, teades kindlustusvõtja hilinemisest, ei teavitanud viimast lepingu lõpetamisest ning võttis hiljem viivitusega tasunud kindlustusmaksu vastu, võib kohus kohustada kindlustusandjat tasuma kindlustushüvitist.

³⁵ Venemaa praktika kohaselt võivad ebajärjekindla (pahauskse) käitumise ohvriks langeda ka kindlustusandjad ise. Mõned kindlustusvõtjad, teades, et kindlustuslepingu üldtingimustes on sätteid kindlustuskaitse kehtivuse katkemise kohta kindlustusmaksudega viivitamise korral, jätkavad sellele vaatamata kindlusteenuste, näiteks tervisekindlustuse teenuste tarbimist. Edaspidi, kui kindlustusandja esitab hagi kindlustusmaksu võlgnevuse sissenõudmise kohta, viitavad pahausked kindlustusvõtjad sellele, et kindlustusleping on lõppenud. Sellistel juhtudel asuvad kohtud kindlustusandja poolele, viidates õigustatult sellele, et kindlustusmaksude tasumisega viivitamine annab just kindlustusandjale, mitte aga maksuga viivitanud kindlustusvõtjale õiguse lepingust taganeda. Vt Moskva ringkonna arbitraažikohtu 21.04.2016 määrus kohtuasjas A40-63979/2015).

³⁶ Lepingu ülesõitlemise piiranguid on kindlustuslepingu regulatsioonis mitmeid – nt VÕS § 446 lg 4 ja § 457 lg 3.

³⁷ J. Lahe, O.-J. Luik. Kindlustusõigus. Juura 2018, lk 98.

³⁸ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216; RT I, 20.06.2022, 33.

- kindlustusandjale teadvalt valeandmete esitamine kindlustusrisi asjaolude kohta (VF tsiviilseadustiku § 944 p 3);
- esitatud kindlustusväärtuse ebaõigsus (VF tsiviilseadustiku § 948);
- õigusvastaste huvide kindlustamine (VF tsiviilseadustiku § 928 p 1);
- muude seadusandlike keeldude ja piirangute rikkumine (nt VF tsiviilseadustiku § 932 p-s 1 sätestatud lepingulise vastutuskindlustuse piirangud).

Kindlustushüvitise väljamaksmise taotluse saamise järel viib kindlustusandja reeglina läbi kindlustusjuhtumi saabumise asjaolude kontrolli, mille käigus võib ilmned, et kindlustamisel esitatud taotluses sisalduv teave ei vasta tegelikkusele. Viidet andmete ebaõigsusele kasutab kindlustusandja hiljem kindlustuslepingu kehtetuks tunnistamise hagi (vastuhagi) alusena. Vastavate vaidluste lahendamise põhikriteeriumiks on pettuse olemasolu fakt ehk kindlustusvõtja poolt teadvalt valeinfo esitamine.³⁹ Kuid täiendava kriteeriumina võib arvesse võtta ka kindlustusandja käitumise järjepidevust (mittevastuolulisus), kes teadis või pidi teadma info ebausaldusväärsusest.

Näiteks Peterburi linna ja Leningradi oblasti arbitraažikohtu asjas A56-33498/2019 esitas kindlustusandja hagi äriühingust kindlustusvõtja vastu hoone kindlustuslepingu kehtetuks tunnistamiseks põhjendusega, et lepingu sõlmimisel esitas kostja ebaõiged andmed kandvate seinte (tellis) ja vahelagede (raudbetoon) materjali ning automaatse häiresüsteemi ja turvateenuse olemasolu kohta. Kindlustusjuhtumi (tulekahju) uurimisel tuvastati, et hoonel on palkseinad ja puitvahelae ning hoone ei ole varustatud tulekahjusignalsatsiooni ja turvasüsteemiga. Kindlustusvõtja vaidles hagile vastu, viidates sellele, et kindlustusandjal kui asjatundjal oli võimalus kontrollida esitatud andmete õigsust, kuid ta eelistas kindlustusobjekti ülevaatust mitte läbi viia, pikendas mitme aasta jooksul kindlustuslepingut ja võttis vastu tasutud kindlustusmaksed. Kohus kvalifitseeris kohtuasjas 4. septembril 2020 tehtud otsuses pahauskseks kindlustusandja tegevuse, kellel oli võimalus enne lepingu sõlmimist ja pikendamist kontrollida kindlustusobjekti seisundit, kes aga hakkas lepingut vaidlustama alles kindlustusjuhtumi saabumise järel. Kindlustuslepingu pikendamine ja kindlustusmaksete pikaajaline vastuvõtmine võisid kohtu hinnangul tekitada kindlustusvõtjas veendumuse lepingu kehtivuses. Analoogne etteheide (VÕS §-s 440 sätestatud kohustus teatada kindlustuslepingu sõlmimisel olulisest asjaolust) seoses valvesignalsatsiooni (kas see oli kindlustuslepingu sõlmimisel olemas või millist piirkonda see hoonel katab) jms-ga on tavapärase ka Eestis. Eestis puudub täna kohtupraktika, mis leiaks, et kindlustusandja vabanemine täitmiskohustusest sellises olukorras oleks vastuolus vastuolulise käitumise keeluga. Autorite arvates võib ka Eesti õiguse järgi analoogses olukorras jõuda (mõistagi olenevalt juhtumi asjaoludest) samale tulemusele.

Kohtuasjas A21-10221 oli kindlustatud autovedaja vastutus lepinguliste kohustuste mittetäitmisest (mittekohasest täitmisest) tingitud kahjude eest. Seejuures ei ole Venemaa õiguses vedajale ette nähtud võimalust niisuguse vastutusliigi kindlustamiseks. Sellele vaatamata tuleb arvestada, et „vaidlustatav leping sõlmiti kindlustusandja pakutud tingimustel ja tema poolt heakskiidetud kindlustustingimuste alusel“⁴⁰. See tähendab, et „sarnaste lepingute sõlmimine on kindlustusandja praktikas levinud ja kindlustusandja, olles kindlustusteenuste turu professionaalne osaline ja pidades end heauskseks lepingupooleks, mõistab seesuguste lepingute sõlmimise õiguslikke tagajärgi“⁴¹. Kohus leidis, et kindlustuslepingu sõlmimine vastutuskindlustusliigis, mille kindlustamist seaduses ette nähtud pole, ei ole iseenesest alus, mis vabastab kindlustusandja kindlustushüvitise väljamaksmisest.⁴² 2017. aastal sõnastas Venemaa Föderatsiooni Ülemkohus veel kategoorilisemalt oma seisukoha kindlustusandja pahauskse käitumise kohta: „Kindlustusandja avaldus vedaja või ekspedeeriija vastutuskindlustuse lepingu tühisuse kohta ei oma õiguslikku tähendust, kui kindlustusandja tegutseb pahauskselt, sealhulgas kui tema käitumine andis kindlustusvõtjale alust olla kindel selle tehingu kehtivuses (VF tsiviilseadustiku § 166 p 5).“ Seadusest tulenevat lepingulise vastutuse riski kindlustamise piirangut kommenteeris Venemaa Föderatsiooni Ülemkohus järgmiselt: „Selliste

³⁹ Täpsemalt vt M. V. Kratenko. Преддоговорная обязанность страхователя по раскрытию обстоятельств риска (“Duty of disclosure”): модели в европейском страховом праве и перспективы для России. – Журнал российского права 2020/5, lk 78–93.

⁴⁰ VF Ülemkohtu 20.07.2015 määrus nr 307-ЭС15-1642 asjas A21-10221. Arvutivõrgus: https://www.vsrfr.ru/stor_pdf_ec.php?id=1354046 (05.02.2023).

⁴¹ Samas.

⁴² Põhjendus kordab peaaegu sõna-sõnalt Venemaa Föderatsiooni Kõrgeima Arbitraažikohtu presiidiumi (VF KAK) seisukohta, mida ta väljendas juba 2010. aasta vaidluses ekspedeerimisfirma (kindlustusvõtja) ja kindlustusandja vahelises vaidluses. Presiidium jõudis järeldusele, et kindlustusandja tegutseb pahauskselt, mis tulenevalt VF tsiviilseadustiku §-st 10 on õiguse kaitsmisest keeldumise aluseks. Vt VF KAK presiidiumi 13.04.2010 määrus nr 16996/09.

lepingute sõlmimine vastab nii kindlustusandja huvidele, kes saab kindlustusmakse, kui ka kindlustusvõtja huvidele, kes tegutseb kõrgema riskiga ärivaldkonnas ning vastutab teatud juhtudel veose kadumise eest süüta. Selliste lepingute sõlmimine ei kahjusta kolmandate isikute õigusi ega avalikke huve, on levinud rahvusvahelises praktikas ja teatud transpordiliikidega vedude puhul seadusega otseselt sätestatud.⁴³ Sisuliselt võib osundatud Venemaa kohtupraktika näidetele konstrueerida situatsiooni Eestis, kus Eesti kindlustusandja pakuks mõnes kindlustusliigis ilma tegevusloata teenust ja seejärel tugineks lepingu tühi- susele. Kohtul oleks sellisel juhul vastuolulise käitumise keelule tuginedes võimalik siiski kohustada kind- lustusandjat kahju hüvitama, kuigi tegemist oleks seadusega vastuolus sõlmitud kindlustuslepinguga, mis on tühine (TsÜS § 87).

Samuti võib Venemaal rääkida väljakujunenud kohtupraktikast varakindlustuse lepingutest tulene- vates vaidlustes, kus kindlustusandja püüab vältida kindlustushüvitise väljamaksmist, viidates kindlus- tusvõtja poolt avalik-õiguslike nõuete rikkumisele vara käitlemisel (hasartmänguseadmete kasutamine ilma litsentsita; Venemaa territooriumile imporditud sõiduki käitamine tollieeskirju rikkudes; sanitaar- ja epidemioloogilistele normidele mittevastavate toodete ladustamine). Kindlustusandja väited, et kindlus- tusvõtja huvid on õigusvastased ja ei kuulu kindlustamisele, lükkavad kohtud tavaliselt tagasi.⁴⁴

4. Kokkuvõte

Autorid leiavad, et kuigi hea usu põhimõtte kohaldamine on õiguse kohaldamine, mida kõigi astmete koh- tud saavad teha TsMS⁴⁵ § 436 lõike 7, § 652 lõike 8 ja § 688 lõike 2 kohaselt, sõltumata poolte õigus- likest väidetest⁴⁶, kaaluvad Eesti kohtud kindlustusvaidlustes vastuolulise käitumise keeldu liialt vähe. Just vastuolulise käitumise keelu rikkumine võib käsitletud rahvusvahelise kindlustuspraktika kohaselt olla aluseks, mis takistab kindlustusandjal õiguskaitsevahendite kasutamist. Kindlustusõigussuhtes on kindlus- tusvõtja peaaegu alati nõrgemaks pooleks – nii ei sõltu temast reeglina tüüptingimuste koostamine ega see, kuidas kindlustusandja kindlustuslepingu sõlmimisel kindlustatud eseme kohta küsimusi esitab või seda üle vaatab. Samas kindlustusmakseid peab kindlustusvõtja tasuma. Seega ei pruugi kindlustusandja vaba- nemine täitmiskohustusest (või lepingu tühistamine) olla alati kooskõlas hea usu põhimõttega.

Autoritest: Õigusteaduste kandidaat Maxim Kratenko on Peterburi Riikliku Ülikooli tsiviilõiguse kaasprofessor.

PhD Olavi-Jüri Luik on vandeadvokaat ja töötab advokaadibüroos LEXTAL.

⁴³ Kaubaveo ja transportekspedeerimisega seotud lepinguliste vaidluste kohtupraktika ülevaade, p 12 (kinnitatud VF Ülemkohtu presiidiumi poolt 20.12.2017). Arvutivõrgus: <https://www.vsr.ru/documents/all/26243/> (05.02.2023).

⁴⁴ VF kõrgema arbitraažikohtu 14.03.2007 kohtumäärus nr 2121/07, 29.12.2009 kohtumäärus nr BAC-17312/09.

⁴⁵ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I 2005, 26, 197; RT I, 10.02.2023, 19.

⁴⁶ RKTko 3-2-1-28-15, p 13.